

TAEK, BOREN VE NATEN ÖLDÜ!

YAŞASIN TENMAK!

Resmi Gazete'nin, 28 Mart 2020 tarih ve 31082 sayısında yayımlanan 57 nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde *“Kamu tüzel kişiliğini haiz, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile ilgili, özel bütçeli Türkiye Enerji, Nükleer ve Maden Araştırma Kurumu kurulmuştur. Kurumun kısa adı TENMAK olup merkezi Ankara'dadır. Kurum, merkez teşkilatı ile doğrudan merkeze bağlı hizmet birimlerinden meydana gelir”* denilmektedir.

Bu Kararname ile; 1956 yılında 6821 sayılı yasa ile “Atom Enerjisi Komisyonu” olarak kurulmuş, 1982 yılında 2690 sayılı yasa ile yeniden yapılandırılmış bulunan “Türkiye Atom Enerjisi Kurumu” (TAEK), AKP hükümeti tarafından, 2003 yılında kurulmuş bulunan Ulusal Bor Araştırma Enstitüsü (BOREN) ve 2018 yılında kurulmuş bulunan “Nadir Toprak Elementleri Araştırma Enstitüsü (NATEN)” kapatılmıştır.

Kapatılan kurumların görev ve yetkilerini TENMAK'a devredilirken, faaliyet alanı içine; enerji, maden, iyonlaştırıcı radyasyon, parçacık hızlandırıcıları, nükleer teknoloji, bor, nadir toprak elementleri ve diğer elementlerin birbirleriyle ilişkili uygulama ve kullanım alanları dahil edilmiştir.

Birbirleriyle ilgili uygulama alanları bakımından, mevcut kurumların kapatılarak faaliyetlerinin enstitüler halinde aynı çatı altında toplanması ve ilgili konularda yeni enstitülerin oluşturulması makul bir durummuş gibi görülebilir; ancak nükleer, nadir toprak elementleri ve bora dayalı faaliyet alanlarının birbirlerinden farklı araştırma alanları, araştırma çıktılarının değerlendirileceği farklı sektörler de bulunmaktadır. Faaliyet alanlarını bir araya toplamak avantaj gibi gözükmesine rağmen, bazı alanlar ön plana çıkarken, diğer alanların ihmal edilmesine neden olabilecektir.

Öncelikle Kararname Başkan ve Yürütme Kurulu'nun yetkilerini düzenlemektedir. Yürütme Kurulu, kurumun stratejisini belirlemenin yanı sıra kurumun görev alanı ile ilgili yönetmelik tasarıları ve diğer düzenleyici işlemleri hakkında karar alabilmektedir. Yürütme Kurulu'nun bir taraftan düzenleyici olması, diğer taraftan kurumun görev alanı ile ilgili teşvik ve destek programlarının oluşturulması ve Bakan onayına sunulmak üzere şirket kurmaya ve kurulmuş bir şirkette pay sahibi olmaya karar veren olmasının, çıkar çatışması yaratacağı açıktır.

Yürütme Kurulu'nun yetkileri sınırsız ve kontrolsüz olarak tanımlanmıştır. Kararname'de enstitü ve diğer alt birimlerin kuruluş, yönetim yapısı ve görevleri hakkında herhangi bir açılım bulunmamaktadır. Enstitüler; koordinatörlükler, laboratuvarlar, teknoloji transfer ofisleri, araştırma geliştirme merkezleri, eğitim ve bilgilendirme merkezleri ve benzeri birimlerin görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin Başkanlık tarafından sunulan düzenlemeleri yürürlüğe koyma yetkisinin Yürütme Kurulu'nda bulunduğu dikkat çekmektedir. Kurum, kamu kurumu olarak, çalışanlar da devlet memuru olarak nitelenmiş olduğuna göre bu birimlerin yönetim ve çalışma ilkeleri, çalışanların görev yetki ve sorumlulukları yasa ile düzenlenmesini gerektirmektedir. Bu hali ile Anayasa'ya aykırılık teşkil etmektedir.

Bilim ve teknoloji alanında yapılan tüm çalışmalar, birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdır. Kısa vadeli beklentilerle yola çıkılan girişimlerden sonuç alınması mümkün değildir. Öncelikle uzun vadeli bir perspektifin yaratılması, Ar-Ge altyapısının sürdürülebilirliğinin olmazsa olmaz koşulludur. Bu doğrultuda; toplumsal ve siyasal destekle sürdürülmesi gereken uzun soluklu uğraş, buna uygun bir Ar-Ge altyapısı/sistemi ve kurumsallaşma, bilimsel

mükemmeliyet, doğru yerde, doğru zamanda ve doğru eleman istihdamı gibi ön şartların varlığı zorunludur.

Araştırma altyapısının sürdürülebilir olmasının en gerekli koşulları; kararlılık, süreklilik ve öngörülebilirliktir.

Söz konusu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde; görev alanları ile ilgili olarak "yapmak-yaptırmak, işletmek-işlettirmek", "özel sektörle işbirliği ve ortak projeler yapmak", "özel hukuk hükümlerine tabi şirket kurmak veya kurulmuş şirkete ortak olmak" şeklinde ifadeler yer almaktadır.

Türkiye'de, özel sektörün, rekabet koşullarında kendi yeteneğine ve dinamizmine dayanarak varlığını sürdürmek ve büyümek yerine, daha ziyade devletin sağladığı olanaklarla büyüdüğü dikkate alındığında, Kararname ile çerçevesi çizilen (veya çizildiği varsayılan) ileri teknoloji hedefleri açısından, özel sektöre yüklenen işlevlerin ne kadar gerçekçi olduğu da ayrıca sorgulanmaya değerdir.

Yapılan düzenlemelerin kimi bölümlerinde, kimsenin itiraz edemeyeceği parlak cümlelerle ifade edilen, ancak mevcut koşullarda yaşama geçmeyeceği/geçemeyeceği baştan belli olan amaçlar doğrultusunda pek adım atılmazken, gerek kamu kurumlarında gerekse bu türden yan kuruluşlarda siyasal kayırmacılığı sürdürmeye hizmet eden yeni kadrolar-yeni makamlar oluşturma yönündeki hükümlerin kısa sürede uygulamaya geçirilmesi sıkça karşılaşılan bir durumdur.

Kararname ile 64 yıllık köklü bir kamu kurumu olan TAEK kapatılmıştır. Böylesi kapatmalar basit bir kurumun görevini sonlandırmak olarak görülmemeli, yıllara dayanan uzmanlığın, kamusal birikim ve deneyimin, kurumsal hafızanın yok edilmesi olarak anlaşılmalıdır.

Ülkemizde, nükleer teknoloji barışçıl amaçlarla, yürütülen projeler ve işbirlikleriyle; sanayide, sağlıkta, tarımda, hayvancılıkta kullanılmaktadır. Bu kapsamda, yapılacak araştırmaların bir kurum olarak değil, bir enstitü olarak devam edilmesi doğru bir uygulama şekli değildir. Ayrıca, Uluslararası Atom Enerji Ajansı'nın kurucu üyesi olan Ülkemizde, bu alandaki çalışmaları doğrudan yürüten TAEK'in kapatılarak konuyla direkt ilgisi olmayan kuruluşların faaliyet alanları ile birleştirilip, aynı çatı altına toplanması kabul edilebilir değildir.

Kararname'de, 2003 yılında kurulan BOREN'in kapatılmasına hükme bağlanmıştır. BOREN, "Türkiye'de ve dünyada bor ürün ve teknolojilerinin geniş bir şekilde kullanımını, yeni bor ürünlerinin üretimini ve geliştirilmesini teminen değişik alanlarda kullanıcıların araştırmaları için gerekli bilimsel ortamı sağlamak, bor ve ürünlerini kullanan ve/veya bu alanda araştırma yapan kamu ve özel hukuk tüzel kişileri ile işbirliği yaparak bilimsel araştırmaları yapmak, yaptırmak, koordine etmek ve bu araştırmalara katkı sağlamak" amacıyla kurulmuştur.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları'na bağlı Odalarımız tarafından kurumların içlerinin boşaltılarak, faaliyetlerinin sonlandırılacağına ilişkin çeşitli dönemlerde uyarılar yapılmıştır. Maden Mühendisleri Odası'nın, 29 Nisan 2003 tarihinde, BOREN'in kuruluşu ile ilgili yaptığı açıklamada şu ifadelere dikkat çekilmiştir:

"Söz konusu girişim herhangi bir politika, plan ya da program metnine dayanmamaktadır. Bor minerallerine dayalı teknolojilerin geliştirilmesi şüphesiz son derece önemlidir. Ancak, Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları temelinde oluşturulmayan ve söz konusu politikaların yansıtıldığı plan ve programlar çerçevesinde tasarılanmayan yapıların olumlu sonuçlar verebilmesi mümkün değildir. Ortaya konulan amaçlar, kurulacak yapının bir araştırma enstitüsü olmaktan çok bir koordinasyon ve finansman kurumu olacağını göstermektedir. Bu bakımdan, böylesi bir yapıya "Bor ve Ürünleri Araştırma Enstitüsü" adını

vermek, ileride bor minerallerine dayalı kurulması muhtemel bir teknoloji geliştirme merkezinin de önünü kesmek anlamına gelmektedir ki, bu önemli bir hata olacaktır.”

Bugün gelinen noktada ise yapılan tüm uyarıların ne yazık ki gerçekleştiği görülmektedir. Kamusal bilinçle hareket eden, kamu sorumluluğu taşıyan Odalarımızın uyarı ve söylemlerine itibar edilmemiş, Ülkemizin 17 yılı heba edilmiştir.

BOREN'in kuruluş aşamasında, bor araştırmaları konusunda her biri kendi alanında uzman kadrolar oluşturması hedeflenmiştir. Kamu kurumlarının üst yönetimlerine yapılan atamalar her ne kadar tartışma konusu olsa da, olabildiğince deneyimli bir alt kadro oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, bugüne kadar BOREN tarafından desteklenen 233 proje tamamlanmış, 3 projeye ilişkin lisanslanmaya hazır teknoloji geliştirilmiş, 24 projeye patent alınmış, 14 patent inceleme aşamasına getirilmiş, 8 ürünün üretim ve uygulama teknolojisi geliştirilmiş, 7 ürün de halen ticari olarak üretilmiştir.

Ülkemizde bilimsel araştırmaya verilen önem ve ayrılan kaynak göz önüne alındığında, kuruluş ve yapılanma aşamalarından sonra bugüne kadar geçen 18 yıllık süreç içerisinde belli bir konuma gelmiş olan BOREN'in son Kararname ile üç araştırma kurumunu aynı çatı altında toplayan, bütçesi kısıtlı, organizasyon yapısı yeniden teşkil edilecek olan bir kurumsal yapı içinde yer almasının ne gibi bir yarar sağlayacağını anlamak zordur. Bu uygulamanın olası sonucu, enstitünün zaten kısıtlı olan işlevinin daha da zayıflatılması gereksiz yeni kadrolar yaratılması, mevcut bilgi birikiminden yararlanma imkanlarının daha da azaltılması olacaktır.

Kararname ile kapatılan kurumlardan bir diğeri de 15 Temmuz 2018 tarihinde kurulmuş bulunan NATEN'dir. Kuruluşundan sonraki iki yılını tamamlamadan kapatılan NATEN ile birlikte BOREN ve TAEK de kapatılarak bu kurumların işlevlerini de kapsayan merkezi bir yapının oluşturulması esasta uzun vadeli bir perspektifin olmadığına göstergesidir.

Kurumların kapatılması ihtiyacı nereden kaynaklanmıştır? Önceki yıllarda kurulan enstitüler konusunda yaşanan deneyimlerin değerlendirilmesi sonucunda mı, yeni bir kurum oluşturma ihtiyacı ortaya çıkmıştır? Yoksa, görünürde iddialı, ama kısa zaman sonra yeniden değişime uğrayacak bir girişim mi söz konusudur? Sıklıkla yapılan değişiklikler bu tür yapılarda olması gereken kurumsal süreklilik ve öngörülebilirlik koşullarına zarar vermiyor mu?

Şimdi soruyoruz; NATEN'i neden kurdunuz, neden kapatıyorsunuz? İki yılını bile tamamlamamış, yani henüz kuruluş aşamasında bulunan NATEN'i kapatarak neyi amaçlamaktasınız? Kuruluş sürecini bile tamamlamamış bir kurumu kapatacaksanız, niye kurdunuz? Bir kurumun faaliyetlerini değerlendirmek için iki yıl yeterli bir süre midir?

Sonuç olarak, ülkenin kamu yönetiminin ve kurumlarının var olan birikiminin de yok edildiği böylesi bir dönemde;

- Bilim-teknoloji alanında ara hedefleri belli ve ölçülen-değerlendirilen uzun erimli bir perspektif olmadıkça,
- Buna uygun bir bilimsel araştırma altyapısının sürdürülebilirliği sağlanmadıkça,
- Araştırma alanında ve üniversiteler dahil bilimsel kuruluşlarda siyasal otoritenin vesayeti geriletilerek özerk kurumsallaşma sağlanamadıkça ve bilimsel- idari yeterlilik gerektiren kurum ve konumlarda, doğru yerde, doğru yönetici ve eleman görevlendirilmedikçe,
- Özellikle sosyo-ekonomik etkileri açısından gerek proje bazında gerekse ulusal bazda değerlendirmeye açık bir sistem kurulmadıkça

kağıt üzerinde hangi iddialı amaç ve görevler yazılırsa yazılsın, bunların yaşama geçmesi mümkün görülmemektedir.

Kararname, Ülkemizde kamu örgütlenmesi plansız ve hedefsiz bir biçimde yapıldığını, Ülkenin günü birlik politikalar ve kararlarla yönetildiğini bir kez daha göstermiştir. Alınan yanlış kararlar ile köklü kurumlar, asırlık birikimler ve deneyimler yok edilmiş, kamu kuruluşları kamusal hizmet anlayışından uzaklaştırılarak ihaleci birimler haline getirilmiştir.

Nitekim Kararname'nin, TENMAK'ın görevlerini belirttiği bölümlerde "yapar veya yaptırır" ifadeleri yer almaktadır. Deneyim ve birikimi yok edilen kurumların bu görevleri kendilerinin yapması olası olmadığına göre, bu görevler tercih edilen özel şirketlere yaptırılarak kaynak aktarılacaktır.

Bilimi ve tekniğin rehberliğinde yürütülmesi gereken işlerde hurafelerden medet uman anlayışlar, hiç bir plan ve hedef gözetmeksizin kurumları kapatmakta, deneme yanılma yoluyla yeni kurumlar açmaktadır. Kayırma ve torpil aracılığıyla liyakatsiz atamalar yapmaktadır. Bir ülkenin böylesi yöntemler ile bırakınız kalkınmayı, ayakta durması bile mümkün değildir.

Bilim ve teknoloji temelli faaliyetlerin önceliğinin, çıktılarının/sonuçlarının toplumsal yarar amacına hizmet etmesi gerekmektedir. Bu da ancak Ülkemizde; insan haklarını, özgürlükleri, barışçıl politikaları, sosyal hakları, insan yaşamı, sağlığı ve çevrenin korunmasını, genel anlamda demokratikleşmeyi esas alan siyasal yapılanma ile olanaklıdır.

Bir kez daha belirtmek istiyoruz ki; Ülkenin kıt kaynaklarının kişisel ihtirasların ürünü olan "ben yaptım oldu" anlayışına heba edilemez. Toplumun gereksinimleri çerçevesinde, doğru hedefleri belirleyerek bu hedeflere ulaşmak için gereken planlı çalışmalar yürütülmeden başarıya ulaşma şansı yoktur.

İktidarı, kamu yönetiminin evrensel ilkelerine uymaya, başta TMMOB ve uzman Odaları olmak üzere ilgili uzmanlık örgütlerinin görüşlerini dikkate almaya, bilim ve tekniğin rehberliğinden yararlanarak, her konuda toplumsal mutabakatı sağlamaya, özetle yönetsel sorumluluğunu yerine getirmeye çağırıyoruz.

Saygılarımızla

8 Mayıs 2020, ANKARA

TMMOB Fizik Mühendisleri Odası

TMMOB Kimya Mühendisleri Odası

TMMOB Maden Mühendisleri Odası